

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותה יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

חכמה מאין

בטאון החברה היונגיאנית
הישראלית החדשה

סתו 2012 מס' 7

הספר האדום של יונג

הוזים וחוזים וחזיונות גאולה במחשבת ישראל

מיכה אנקורי

וַיְהִי בַשָּׁלְשִׁים שָׁנָה בְּרַב־עֵי בְחַמְשָׁה לַחֲדָשׁ וְאָנִי בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה עַל נְהַר
כְּבָר וּנְפִתְחוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶרְאֶה מְרֵאוֹת אֱלֹהִים: (ספר יחזקאל פרק א)

תחילת החזיונות במסורת ישראל והמקור העליון להם הוא חזון המרכבה של הנביא יחזקאל. יחזקאל היה עד לחורבן בית ראשון. הוא היה כהן מבית צדוק שגלה לבבל וחוויית הגלות ליוותה אותו ואת יצירתו. בחזון ההתגלות שמופיע בראש הספר נוכל לראות את התגובה המיסטית לגלות: בניית היכל שבשמים לנוכח ההיכל שנשרף. "ספרות המרכבה" נתלתה בחזון יחזקאל למרות שהיא בעיקרה עוסקת בחורבן בית שני, אולם הדי חורבן וגלות נמשכים בדרך סימבולית מחזונו של יחזקאל. גם הפרקים המיסטיים שבהם הוא מתאר תיאור חדש את גן העדן (פרק מז) הם סימבוליזציה של סיפורי בראשית והם שירתו את הכתיבה המיסטית המאוחרת לדורותיה.

כאשר אנו סוקרים את מסורת החזיונות במורשת ישראל נמצא שהם מועטים והם נמצאים בין שני קטבים גדולים: מצד אחד אנו מוצאים דברים בעלי ערך, והם מעטים מאד, ומצד שני דברי הבלים שהם בעצם אינם מיסטיקה אלא מאגיה, אשר עיקר עניינה השגת כוח ושליטה. מקובל על החוקרים שיומנים מיסטיים אוטוביוגרפיים נדירים במסורת ישראל ובמאמר זה אביא שלוש דוגמאות: משהו מן "המפורסמים של שקר" כפי שכינה אותם רבי נחמן מברסלב, משהו בעל ערך רב ומשהו שביניהם.

ספר החזיונות של ר' חיים ויטאל

נראה לי שדוגמא טובה ל"מפורסמים של שקר" הוא רבי חיים ויטאל (מהרח"ו), תלמידו של האר"י הקדוש מצפת. מהרח"ו השאיר אחריו ספר חזיונות ערוך ומסודר שבו הוא מפרט בפירוט רב מחשבות וחזיונות שהיו לו ובתאריכים מדויקים ויש בו התלבטויות וחיבוטי קבר. הוא נע בין יוהרה אינסופית שהוא הוא המשיח לבין מודעות עמוקה לחטא היוהרה שבו. הרבה חוקרים עסקו בספר והוציאו מהדורות מוארות ומוערות של הספר (האחרון שבהם "ספר החזיונות", יומנו של ר' חיים ויטאל, ההדיר והוסיף הערות משה מ' פיירשטיין).

כדוגמא לסגנונו של מהרח"ו בספרו: "שנת של"ט, בירושלים. בא אלי גוי אחד בנאי ואמר לי: חלמתי בזו הלילה שמכותל הבית הזה שאתה דר בה היה יוצא מעין מים חיים ומשקה לכל העולם, אפילו לגויים" (עמ' 102). כאן מתגלה מנהיגותו המשיחית של מהרח"ו לא רק לעמו אלא לעולם כולו.

או בדוגמא אחרת: "בת יוסף צימד חלמה, שראתה אותי לבוש ירוק כעין כרפס ומצנפת כרפס על ראשי, ואני יושב עלה כסא. והיו אומרים לה: הנה זה הוא מלך ישראל וכישעברו ק' שנים מהיום אז יהיה הוא מלך על ישראל" (עמ' 104).

מפלא הדבר שחוקרים האמינו שאנשים כל מרחב המזרח התיכון עסקו בחלומותיהם במשיחיותו של ויטאל.

יש להניח שהספר מכיל חלומות שלא היו ולא נחלמו (כמו הנ"ל המיוחסים למעריצים שהיו או שהמחבר בדה מליבו) ומצד שני חלומות שמצטיינים בעקרון הקומפנסציה, כלומר: מעמידים את החולם מול עצמו ומציבים קוטב נגדי לעמדותיו המודעות. דוגמא לכם בקטע הבא שבו הוא מדבר על כך שיש לו שני חטאים שבגללם נתגלגלה בו נשמתו של אלעזר בן שמוע והם חטא היוהרה

וכן קרי לילה שאינו שולט בו:

ואמר לי שהיותי גלגול מנשמת ר' אלעזר בן שמוע... כי שהוצאתי זרע לבטלה... וגם טעם אחר היה בו, כי הגאווה הגדולה שהיתה בי בהיותי בחור אף על פי שהיתה לא בגלוי אלא במחשבת בלבד. ואמר לי כי אלו השני דברים הנזכרים שהם הקרי לבטלה בעת היותי קשור וגם ענין הגאווה הגדולה שהיתה לי בימי בחורתי הם שני החטאות שיש לי עתה בגלגולי זה ועלי לתקנם. כי כנגד הגאווה צריך שאתנהג בשפלות רוח עד קצה האחרון וכנגד הקרי לבטלה צריך אני לזהר שלא אשמש מטתי עד אחר חצות הלילה ושאשהא על הבטן כדי שטיפי הזרע יכלו לגמרי ולא יצא אח"כ לחוץ ושלא אדבר עם האשה דברים רבים בעת הזווג ואתענה פ"ד ימים רצופים... (ספר החזיונות חלק ד' ו').

יתכן שהנסיין לכבוש את יצר המין ויצר הכבוד עוררו בו תחושות אשם נסתרות שבאו לביטוי בחלום.

ר' חיים ויטאל נולד בסביבות שנת 1543. הוא האריך לחיות יחסית לתקופתו (מת בגיל 77). בתוך מסכת חייו שזורים, הן היסטורית והן רעיונית, חייהם של ר' משה קורדובירו (רמ"ק), ר' שלמה אלקבץ, ר' יוסף קארו והאר"י – גדולי הרוח של הקהילה היהודית בצפת במאה השש-עשרה.

לא כל פרטי חייו ויחסיו המורכבים והמסובכים עם חבורת המיסטיקנים שחיו אז בצפת ידועים אולם אחד המסמכים שהוכח כאותנטי הוא "כתב ההתקשרות" שנכתב ונחתם בצפת זמן קצר לאחר מותו של האר"י – מורהו של ר' חיים ויטאל.

בכתב התקשרות זה מתחייבים החותמים שלא להעלות על הכתב את תורת רבם האר"י ורק ר' חיים ויטאל מוסמך לעשות זאת.

אילו היה המעשה המרושע עולה יפה, לא היינו יודעים דבר על תורתו של האר"י. לא היינו יודעים מה ממה שכתב מהרח"ו אכן שייך לאר"י ומה בדה התלמיד מליבו. אולם למרבית המזל שניים מן התלמידים לא היו באותו מעמד: ר' יוסף אבו טבול ששהה אז בדמשק ואבן סרוג שהיה תלמידו של האר"י ועוד בחייו עבר לאיטליה וייסוד שם אסכולה רחוקה מהתככים של ויטל.

מספר החזיונות של ויטאל עולה דמות של אדם שחצן ויהיר. הוא היה איש חסר שקט שעבר לצפת ומצפת לירושלים ומשם לצפת ומשם לסיציליה ולדמשק וחיפש את מקומו וביקש את מעמדו בכל מקום.

בעזבונו של האר"י מצויה דרשה שנקראת "תריין אורזילין דאיילתה" (שני עופרי איילה). מדובר שם על שתי נשמות והן נשמות העולם ואפשר, על פי סיפור המסגרת, להבין שהן נשמת האר"י ונשמת מהרח"ו.

מהרח"ו, שהיה מוכה הכרה משיחית כל ימיו, ראה בזה עדות להיותו נועד להיות משיח. האר"י שכלל הנראה הבין היטב עם מי יש לו עסק מנסה שוב ושוב להניא אותו מלעסוק בדרשה הזו:

"אחרי הדברים האלה נזדמן ששאל מהרח"ו להאר"י ז"ל הבנת התוספתא של תרין עורזילין דאיילתא... אמר ליה האר"י ז"ל: 'חייך רבי חיים שתניח אותי בכאן שלא אפרשנה לך ויונעם לך וגם לי ולכל העולם שסוד גדול בכאן ואינם רוצים שאגלה אותו'..

ועתה עולה שאלה מעניינת: עד כמה נאמנים כתביו של מהרח"ו על מאות עמודיהם לתורתו המקורית של רבו. גרשם שלום הסיק במחקריו שתורת האר"י שמשתקפת מכתביו של מהרח"ו אכן בעיקרם נאמנים למקור, וזה על פי עדויות מאבן סרוק ומאבן טבול והשל"ה הקדוש שחי לא הרבה אחריו, וכן מכתביו של ר' אליהו דה וידאש.

חזיונותיו של ויטאל הם על גבול המאגיה. מרבית החוקרים בימינו נוטים שלא להבחין בין מיסטיקה למאגיה אולם מבחינה פסיכולוגית הבחנה זו חשובה ביותר: בעוד שהמיסטיקן מבקש להתבונן בכוחות הנסתרים ולהבינם, המאגיין מבקש לשלוט בכוחות הנסתרים, "לשים עליהם

יד". המניעים כאן שונים בתכלית. המיסטיקה באה מעמדה מתבוננת והיא מונעת על ידי הסקרנות והרצון ללמוד ולהבין את כבשוננו של עולם. המאגיקון מונע על ידי ייצרי כוח ושליטה. חזון הגאולה של המאגיקון נועד להבטיח לו חיים טובים בעולם הזה ואילו המיסטיקן רואה בגאולה תהליך של התפתחות אישית שעניינה הרחבת התודעה והחירות הפנימית. איש המאגיה מצפה שמשיח יעשה עבורו את העבודה. המיסטיקן מכיר בערכה של העבודה הקשה. נעבור מכאן אל הדמות השניה, דמותו של ר' יוסף קארו – אף הוא מצפת וכן דורו של ר' חיים ויטאל.

המגיד של ר' יוסף קארו

ר' יוסף קארו ויצירתו נחשבים לשיאה של הרציונליות היבשה ביהדות. הוא ידע בדיוק איך עושים מה ומתי. לא כי יש בזה הגיון אלא כי זה סיכום אפשרי של ההלכות והפסיקות עד לתקופתו. הוא ביקש לאחד את עם ישראל תחת קודקס בהיר וברור של התנהגות בכל רגע ובכל שעה משעות היום. הנה דוגמה מרגשת מהגותו של מהרי"ק בספרו שולחן ערוך:

סעיף ב

יהא צנוע בבית הכסא, לא יגלה את עצמו עד שישב, וגם אז יצמצם שלא לגלות רק מה שמוכרז לו לגלות, שלא לטנף את בגדיו, ויזהר בזה גם בלילה כמו ביום, אם נפנה במקום מגולה שאין שם מחיצות, יכוין שיהא פניו לדרום, ואחוריו לצפון, או איפכא, אבל בין מזרח למערב אסור. ולהשתין מותר בכל ענין.

בבית הכסא אסור להרהר בדברי תורה, לכן בהיותו שמה, טוב שיהרהר בעסקיו ובחשבנותיו, שלא יבא לידי הרהור תורה או הרהור עבירה חס ושלום. כשהוא מברך יהא פיו נקי מן הרוק וגם שאר דבר לא יהא בתוך פיו שנאמר ימלא פי תהלתך.

והנה, במעבר חד, כנאמר בזמננו, מחבר מהרי"ק ספר מיסטי בשם "מגיד מישרים". בספר זה מתאר קארו דברים שנאמרו לו מפי "מגיד", מה שבימינו נקרא "כתיבה אוטומטית" ובמסורת ישראל נקרא "בשם הכותב". יש עניין כלשהו בתוכן הדברים שבספר מוזר זה, אך מעניין מכל מיהו ה"מגיד" הזה ומה דמותו. והנה הצגת "המגיד" על ידי עצמו:

"כי אני מתחברת ומתדבקת תמיד עמך... ובכן אני אני המשנה המדברת בפוך ואני האם המיסרת את בניה אני היא המתחבקת עמך ואדבק בך תדיר... ואני אנשק אותך באהבה ואמשוך לך חסד של אברהם אבינו... כך כמו ישקני מנשיקות פיהו... אני המתקשטת בעדי עדיים כי אתה עולה במרכבת המשנה אל היכלות עליונים.

יתכן שהשאלה המעניינת ביחס לדמותו של מגיד היא מה מניע להופעתו בעולמו הנפשי של רציונאליסט מופלג כר' יוסף קארו. אולי יש כאן תגובה קומפנסטורית לרציונליות הגברית המופלגת. אולי זו הסיבה להופעתה של דמות נשית דווקא ממעמקי נפשו של קארו? או שמא עולה כאן תהודה לדרך חייו המשפחתיים, שכן היה קארו נשוי לחמש נשים עם כל המורכבות הכרוכה בכך? למגיד פתרונים.

על כל פנים, במקרהו של קארו קיימת עדות מפי ר' שלמה אלקבץ ידידו, וכך הוא כותב:

בליל שבועות היה הדבר, וזיכנו בוראנו ונשמע את קול המדבר בפי החסיד נר"ו (נאטריה רחמנא ופירקיא), קול גדול בחיתוך אותיות, וכל השכנים היו שומעים ולא מבינים. והיה הנעימות רב והקול הולך וחזק, ונפלנו על פנינו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא".

רחל אליאור העלתה את ההשערה שהמניע להופעתו של מגיד היה חוויית גילוי השכינה בליל

שבועות בחוג המקובלים של ר' יוסף קארו באדריאנופול ב-1533. במועד זה הגיעה הבשורה המרה על המקובל המשיחי, שלמה מולכו, שנשרף חי על המוקד ביד האינקוויזיציה הקתולית, לחבריו המקובלים שעסקו בתיקון ליל שבועות כליל כלולות על פי מסורת הזוהר.

מה שהפחיד כל כך את הסובבים היה עבור קארו בשורת נחמה אמהית-נשית:

אני אני המשנה המדברת בפוך מתקשטת בעדי עדיים וקשורי המשניות שאתה גורס תמיד כי אתה עולה במרכבת המשנה... והריני אומרת לך צאי נא לקראתי אחותי רעיתי, חשקתיך ואוהבתיך... שדרוני ממתיבתא דרקיעא (שלחוני מישיבה של רקיע), אנא שלוחה שקב"ה... 'קול דודי דופק וכנור מנגן מעצמו'

מקום כאן להזכיר מסורת קדומה שאומרת: "כינור היה תלוי למעלה ממיטתו של דוד וכיוון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליה..".

היות שמדובר במשנה, הרי שיש כאן מהפך מחשבתי של ממש: התורה שהיא סדרו של עולם מתגלה לו כדמות נשית. עולם גברי לעילא של מצוות, מפנה מקומו לבשורה ממעמקי הלא-נודע: ביסודו של דבר העולם וסדריו הם נשיים ולא גבריים. עולמו ההלכתי של ר' יוסף קארו אינו עסוק בנפש האדם, בצרכיה ובמצוקותיה. אדרבא, השולחן ערוך פותח במשפט: "יתגבר כאר"י בבוקר לעבודת בוראו". המצוות אינן על פי טבעו של האדם אלא התייצבות האדם מול טבעו. לעומת זאת השכינה המדברת אליו בחזיונותיו היא המשנה שבשיכול אותיות היא "נשמה" והיא מזמינה אותו להקשיב לרחשי ליבו.

משתמע אולי מן הכתוב ב"מגיד מישרים" שבשנים ר"ץ-רצ"ו (1536-1530) היה ר' יוסף קארו נשוי לשתי נשים בו בזמן, והן מכונות בפי המגיד – אשתך השניה ואשתך השלישית. דברי המגיד בעניין זה מקוטעים ומבולבלים עד כדי כך שאין להמנע מן המסקנה, שכדי להבין את הכתוב יש להניח שר' יוסף קארו נישא חמש פעמים לפחות ולא ניתן לומר אם היה נשוי בכל פעם לאשה אחת בלבד או ליותר. את אשתו האחרונה נשא בבירה בהיותו בן שמונים ונולד לו ממנה בן. ככל הנראה מתערבים פה אפוא עניינים שבאים מתחתיות הבטן עם עניינים שבאים מתהומות הנפש.

ומכאן לאחרון בדיונו ולראשון מבחינת העניין שבו – הבעל-שם-טוב, מייסדה של תנועת החסידות.

איגרת הקודש של הבעש"ט

איגרת הקודש ששלח הבעש"ט לגיסו ר' גרשון מקיטוב שחי אז בארץ-ישראל (שנת 1747) זכתה לתילי תילים של פירושים ("הבעש"ט מחדש החסידות", משה רוסמן, בהוצאת מרכז שז"ר; "איגרת הקודש של הבעש"ט", מור אלטשולר, באתר האינטרנט; "איגרת הקודש", חביבה פדיה, באתר האינטרנט; "עיונים במיסטיקה היהודית", רחל אליאור, "אלפיים" 15, ועוד).

ככל הנראה האיגרת נשלחה ליעדה אולם חזרה אל השולח ואין לדעת האם לבסוף הגיעה ליעדה או שנותרה בידיו של מחברה. מכל מקום, מכל האפשרויות הנדונות במחקר, אני בוחר לראות ב"איגרת" חלום שחלם הבעל שם טוב. החלום נחלם בראשית דרכו כמנהיג רוחני וכמנהיג עדה והיא מבטאה לדעתי התלבטויות הקשורות בשליחותו העתידה. הנחה זו בדבר מקורה של האיגרת פוטרת אותי מן השאלה מה מציאות ומה דימיון באיגרת – הכל מן המציאות הפנימית של החולם. ההנחה ש"איגרת" היא חלום אפשר לסמוך אותה על דברי חז"ל: "חלום שלא פורש

כאיגרת שלא נקראה".

אביא תחילה את תוכן האגרת כלשונה:

בר"ה שנת תק"ז עשיתי השבעת עליית הנשמה כידוע לך, וראיתי דברים נפלאים במראה מה שלא ראיתי עד הנה מיום עמדי על דעתי, ואשר ראיתי ולמדתי בעלותי לשם בלתי אפשרי לספר ולדבר אפילו פה אל פה, אך בחזירתי לג"ע [גן עדן] התחתון וראיתי כמה נשמות החיים והמתים, הידועים לי ושאני ידועים לי, בלי שיעור ומספר, ברצוא ושוב, לעלות מעולם לעולם דרך העמוד הידוע ליודעי חן, בשמחה רבה וגדולה אשר ילאה הפה לספר וכבד און הגשמי משמוע, וגם רשעים רבים חזרו בתשובה ונמחל להם עונותיהם, באשר שהיא עת רצון גדול שגם בעיני יפלא מאד שכמה וכמה נתקבלו בתשובה, שגם אתה ידעת אותם, והיה ביניהם ג"כ [גם כן] שמחה רבה עד מאד ועלו ג"כ בעליות הנ"ל. וכולם כאחד בקשו ממני והפצירו בי עד בוש באמירם, לרום מעלת כבוד תורתך חננך ה' בבינה יתירה להשיג ולדעת מעניינים האלה, עמנו תעלה להיות לנו לעזר ולסעד. ומחמת השמחה הגדולה שראיתי ביניהם, אמרתי לעלות עימהם. ובקשתי ממורי ורבי שלי שילך עמי, כי סכנה גדולה לילך ולעלות לעולמות העליונים, כי מיום היותי על עמדי לא עליתי בעליות גדולות כמוהו.

ועליתי מדרגה אחר מדרגה, עד שנכנסתי להיכל משיח ששם לומד משיח תורה עם כל התנאים והצדיקים וגם עם שבעה רועים, ושם ראיתי שמחה גדולה עד מאד, ואיני יודע לשמחה זו מה הוא עושה, והייתי סובר שהשמחה הזו ח"ו על פטירתי מהעוה"ז [העולם הזה], והודיעו לי אח"כ שאיני נפטר עדיין כי הנאה להם למעלה כשאני מיוחד ייחודים למטה ע"י תורתם הקדושה, אבל מהות השמחה איני יודע עד היום הזה.

ושאלתי את פי משיח, אימת אתי מר, והשיב לי, בזאת תדע, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת, ויוכלו גם המה לעשות ייחודים ועליות כמוך, ואז יכלו כל הקליפות ויהיה עת רצון וישועה ...

והיה לי צער גדול באריכות הזמן כל כך מתי זה אפשר להיות. אך ממה שלמדתי בהיותי שם שלשה דברי סגולות ושלשה שמות קדושים והם **בנקל ללמד ולפרש** ונתקרה דעתי והשבת אפשר שע"ז יוכלו גם אנשי גילי לבוא למדריגה ובחינה כמותי.

ההתבוננות באיגרת כחלום פותחת בפנינו דרך להבנתה מבלי להקלע לסתירות סביב השאלה מה "באמת" ומה "חזיון". אין ספק שבאישיותו של הבעש"ט היה גם מן המנהיג המטפח אשליות מאגיות בקרב חסידיו (להם קרא "אנשי סגולתי") אולם החלום כמסר אובייקטיבי מן הלא-מודע עוקף את ההכרה המודעת שנתונה בין השאר להשפעתם של אינטרסים אנוכיים ואשליות. עובדות אלה יתבררו לנו גם מן "האיגרת" עצמה. כידוע הושפע הבעש"ט רבות מתורותיו ואישיותו של האר"י, ובספר תולדות האר"י (ע' 155) אנו מוצאים תיאור של עליית נשמה שאין ספק שהוא תיאור חלום:

גם זכה [האר"י] שבכל לילה שהיתה נשמתו עולה למרום, היו באים מלאכי השרת ומלוין אותה עד מתיבתא דרקיע, והיו שואלים לו באיזה ישיבה הוא רוצה לילך. לפעמים היה אומר לישיבה של הרשב"י או לישיבה של רבי עקיבא או של ר' אליעזר הגדול או שאר תנאים ואמוראים או נביאים ובישיבה שהיה רוצה בה היו מוליכים אותו ולמחר היה אומר לחכמים מה שקבל באותה ישיבה.

ומכאן לתוכן האיגרת.

נתחיל מן הקטע המתאר את הגעתו של החולם להיכל שבמרומים:

ועליתי מדרגה אחר מדרגה, עד שנכנסתי להיכל משיח ששם לומד משיח תורה עם כל התנאים והצדיקים וגם עם שבעה רועים, ושם ראיתי שמחה גדולה עד מאד, ואיני יודע לשמחה זו מה הוא עושה, והייתי סובר שהשמחה הזו ח"ו על פטירתי מהעוה"ז [העולם הזה], והודיעו לי אח"כ שאיני

נפטר עדיין כי הנאה להם למעלה כשאני מייחד ייחודים למטה ע"י תורתם הקדושה, אבל מהות השמחה איני יודע עד היום הזה.

כאן מקופל העקרון הקבלי הבסיסי של "לעילא ולתתאה" (למעלה ולמטה). האשליה שאפשר לעלות למרומי הרוח ולהתנחל שם אינה זוכה לחיזוק כי אם להיפך: הם, העליונים, מצביעים על כך ששליחותו של הבעש"ט היא בעולם העשיה, בעולם המציאות של הגבלה וסבל ומוות. כנראה בעת החלום אחוז החולם בתקוותיו הקשורות בתגליתו ובשליחות שנטל על עצמו, וכדרכם של רבים ממורי הרוח נתקף בתחושת גדלות, אשר החלום רואה בה את "חטא ההיבריס". תפקידך כמיסטיקן, אומר לו החלום, אינו בעליונים אלא בקרב בני עדתך. אפשר לומר שההיסטוריה אישרה את דברי החלום ואולי החלום תמך בתהליך ההיסטורי שבו הפכה הופעת החסידות לאחד מן הארועים המכריעים בתולדות עם ישראל.

שבעת הרועים הם דמויות המפתח בתולדות עם ישראל, ובהם משה ודוד ושלמה. הכינוי "צדיקים" על פי מסורת ספר הזוהר שייך דווקא ליכולתו של המנהיג להבין את חוקי המציאות הארצית, וזה על פי מדרשים על הפסוק "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ". בניגוד למשכילים ש"יזהירו כזהר הרקיע" (פסוק מספר דניאל), הצדיקים הם סמל לבחון מציאות ולתובנה פרקטית בעולם האקטואלי – "ירשו ארץ".

האיגרת יוצרת רצף בין עולם החומר לעולם הרוח בכך שעולמנו מכונה באיגרת "גן עדן התחתון" ובכך מצביע החלום על דיאלוג בין עליונים ותחתונים, בין הנשגב לשפל, ודיאלוגים אלה הפכו להיות אבני יסוד בתורת החסידות שהבעש"ט היה מייסדה.

"עמוד הידוע ליודעי חן" הוא סמל קבלי ברור, הוא "העמוד האמצעי" שמתואר באילן הספירות בקו המרכזי (הספירות כתר, תפארת, יסוד, מלכות) שבו השפע עולה ויורד והוא הכלי המכיל את ה"רצוא ושוב" מעלה ומטה.

אחיה השילוני היה מורה הרוחני של הבעש"ט ויש יופי רב בכך שהמורה מת אלפי שנים לפני הולדת התלמיד. בכך מהווה המורה דמות סמלית שמגלמת את המדריך, המנטור, מורה הדרך כארכיטיפ פנימי בנפשו של התלמיד. בכך נשלל המעמד של המדריך הרוחני כשולט בנפשו של התלמיד ונמנעות המכשלות הנפוצות בכל התקופות, מכשלות הקשורות בהערצת מנהיגים.

יש לומר שהחסידות לא הצליחה להמנע מן המכשלה הזאת ומידי פעם הפך הרבי למעין גורו ששלט בעדת חסידיו והפך אותם לחסידים שוטים. בכמה מן המקרים הופיעה קבוצה מרדנית שפרשה מן החצר והקימה חצר חדשה בתקווה להמנע מן המכשלה הזו – מכשלה שאנו רואים אותה בעוצמה רבה בימינו כשחצרות הרבנים הפכו לחצרות מלכים.

הקטע "ושאלתי את פי משיח..." הוא אולי המכריע והמעניין ביותר באיגרת. הבעש"ט עולה בחזיונו להיכלו של משיח ושואל את השאלה הנצחית "אימתי אתי [יבוא] מר". והתשובה היא: בעת שתורתך תצא לאור. אולם החלום גם מפרש מה משמעות בואו של משיח: הופעת התורה היא עצמה חזון הגאולה. אין מדובר כאן במשיח בשר ודם ובגאולה היסטורית אלא ביצירה גדולה שעתידה להיוולד והבעש"ט יהיה מולידה.

הרעיון המשיחי תמיד מושך בחבלי קסם, באמצעות האשלייה של משיח שיעשה עבורנו את העבודה הקשה. באיגרת מוטבע רמז מאד מעניין בפסקה: "והיה לי צער גדול באריכות הזמן כל כך מתי זה אפשר להיות. אך ממה שלמדתי בהיותי שם שלשה דברי סגולות ושלשה שמות קדושים והם בנקל ללמד ולפרש ונתקרה דעתי והשבתי אפשר שע"י זה יוכלו גם אנשי גילי לבוא למדריגה ובחינה כמותי".

תלמידו של הבעש"ט, רבי פנחס מקוסוב, אמר ששלושת השמות הקדושים, שנראים כמו הזמנה לשימוש בכוחות מאגיים, אינם סוד נסתר אלא הם מצויים בתוך האיגרת עצמה במילים "בנקל ללמד ולפרש". העבודה היא אפוא עבודה אנושית שפתוחה לכל ולכן "יוכלו גם אנשי גילי לבוא

למדריגה ובחינה כמותי."

גרשם שלום, גדול חוקרי המיסטיקה היהודית, כשביקש לאפיין את תורת החסידות מנה בין מאפייניה "נויטרליזציה של הרעיון המשיחי".

אכן, הרעיון המשיחי עבר טרנספורמציה בידי הבעש"ט, הוא הפך לחזון של גאולה פנימית ויצירה, ואולי חלומו בטרם יציאתו לאור כמנהיג תנועה תרם לפרשנות זו של החזון המשיחי ושל שליחותו שלו.

נראה לי שבספר האדום של יונג נוכל למצוא את אותם מורי דרך חכמים שעולים ממעמקי נפשו של מנהיג רוחני שער לערכה של הבשורה שעולה ממעמקי נפשו, של הפוטנציאל הרוחני שגלום בבשורה זו ושל הסכנות הכרוכות בגילוייה.